

HET WOORD VAN DE WEEK

20e jaargang nr. 16

17 april 1967

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 6,— per jaar
buitenland f 7,50 per jaar
voor België f 6,50
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Gezin en opvoeding

In de serie „Oriëntatie” worden door het Humanistisch Verbond een aantal boekjes uitgegeven onder de titel „huwelijk en gezin”. U kunt ze aanschaffen tegen de geringe prijs van vijftig cents. Eén van deze boekjes heet „Gezinsvorming en opvoeding” en daarover wilde ik met u spreken, zonder daarbij uiteraard het boekje op de voet te volgen.

Is het zo, zou de eerste vraag kunnen luiden, dat iemand die humanist is zijn kinderen anders opvoedt dan een katholiek of protestant? Voor een zeer groot deel is daar natuurlijk geen sprake van!

Alle ouders doen in een aantal opzichten hetzelfde, ze trachten hun kleine kinderen zindelijk te maken, ze leren ze lopen en praten, ze zorgen dat er tussen het kind en de hem omringende wereld de nodige relaties ontstaan, ze houden hun kinderen voor dat ze eerlijke, redelijke en liefdevolle mensen behoren te zijn. Ze doen dat voor een deel met woorden en vooral, als het goed is, door het voorbeeld dat ze zelf geven. Voor een belangrijk deel is er, gelukkig, geen principiële onderscheid in de opvoedingspogingen die wij als ouders ondernemen. Waarom spreekt men dan toch van een humanistische, een katholieke, een protestantse opvoeding?

Voor sommige mensen is het antwoord op deze vraag in wezen heel simpel. Ze zeggen: „Wel dat betekent dat je tijdens de opvoeding je kinderen het geloof of de levensovertuiging die je zelf hebt overdraagt”.

Om het met nog eenvoudiger woorden te zeggen: je zorgt dat je kind humanist, katholiek of protestant wordt.

De ervaring leert ons dat de meeste mensen dat heel vanzelfsprekend vinden; als je zelf humanist bent dan worden je kinderen ook humanist, als je zelf christelijk bent, dan worden je kinderen dat ook. Men trekt deze lijn zelfs

nog wel door op andere terreinen: als je zelf socialist bent dan worden je kinderen dat ook. En hoe lang is het geleden dat in een aantal beroepen de zoons vrij vanzelfsprekend de voetsporen van hun vaders drukten. Daar waren trouwens vaak duidelijk aanwijsbare economische belangen mee gemoeid.

Maar is het wel allemaal zo vanzelfsprekend? Ik beperk me dan in het nu volgende tot de overdracht op het terrein van geloof en levensovertuiging. Het valt natuurlijk niet te ontkennen dat ouders een grote invloed op hun kinderen uitoefenen. Zelfs als ze dat niet zouden willen. Als immers opvoeding vooral betekent dat je door het voorbeeld, d.w.z. door de manier waarop je zelf je leven inkleedt, door de manier waarop er in het gezin wordt gedacht en gehandeld, de kinderen een bepaalde weg wijst, dan is die beïnvloeding onontkoombaar.

De manier waarop vader en moeder de bijbel lezen, hun gebeden zeggen, naar de kerk gaan of de manier waarop ze dat niet doen, laat natuurlijk hun kinderen niet ongemoeid. Als er dus inderdaad verschil is tussen een humanistische opvoeding en andere soorten van opvoeding dan zal dat moeten blijken uit de andere manier waarop in een humanistisch gezin wordt gedacht en gehandeld. Ik meen dat die verschillen er inderdaad zijn en dat die oorzaak zijn van een andere aanpak op het gebied van de eerder genoemde overdracht. Ik hoop dat u me goed verstaat, ik zeg „een andere aanpak” en niet „een betere”. Wat op dit terrein goed of minder goed is valt, objectief gezien heel moeilijk uit te maken.

Nu is een humanist uiteraard even overtuigd van de juistheid van zijn levensvisie als de katholiek of de protestant dat is van zijn overtuiging. Maar toch ligt op dit punt wel het verschil.

2 uitzendingen per week

elke maandagavond van 19.40—19.50 uur de rubriek Geestelijk Leven. (Hilversum I)

elke vrijdagavond van 22.25—22.30 uur de rubriek Kort kommentaar. (Hilversum II)

ORIËNTATIE

In deze serie is weer een nieuw deeltje uitgekomen, t.w.

AUTONOMIE

Thans zijn in deze twee series van vijf brochures reeds verschenen:

- I. Huwelijk en gezin
 1. Verkering en verloving
 2. Trouwen
 3. Gezinsvorming en opvoeding
 4. Het gemengde huwelijk
- II. De mens en zijn wereld
 1. Atoom en kosmos
 2. Existentie
 3. Evolutie
 4. Autonomie

Wij verwachten nu nog uit serie I: Gezin en maatschappij en uit serie II: Relativiteit.

De prijs per serie bedraagt f 2,50. U kunt deze bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30 49 60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht. Op het girostrookje te vermelden: Oriëntatie I en/of II".

Een humanistische vader zal, bij alle overtuiging die hij mag bezitten, toch niet gauw tot de uitspraak komen dat dus voor zijn zoon het humanisme ook de enig juiste levensovertuiging is.

Kernpunt van de humanistische visie is nl. dat de waarheid van geloof en levensovertuiging geen absoluut maar een relatief karakter heeft. Ik ben me er van bewust dat de voorgaande zin nogal geleerd klinkt, ik vertaal hem dus maar haastig in heel gewoon nederlands: wat voor mij waarheid is behoeft dat voor een ander nog niet te zijn.

Dat geldt natuurlijk niet voor de zakelijke, feitelijke dingen. Als een straat opgemeten is en 500 m. lang blijkt te zijn dan zal een normaal mens niet blijven beweren dat het 600 m. is. Tenzij men twijfelt aan de eerlijkheid van de opmeter of aan de deugdelijkheid van het materiaal waarmee hij heeft gemeten.

Maar dat ligt anders op het terrein van geloof en levensovertuiging. Daar beschikken we niet over vaststaande, opmeetbare gegevens. Daarom spreekt men ook terecht over „geloof”.

Wie beweert dat geloven en weten hetzelfde is gebruikt de woorden op een slordige, ontoelaatbare wijze. Een gelovige die beweert dat hij „zeker” weet, bedoelt niet anders dan dat hij heel erg gelooft. De waarheid die men op het punt van geloof en levensovertuiging meent te bezitten kan slechts worden verkregen door eigen ervaring en de persoonlijke verwerking daarvan in een bepaalde stellingname. Men kan de geldigheid ervan ook op geen enkele andere wijze duidelijk maken dan door er persoonlijk voor in te staan en zich daarnaar te gedragen.

Een levensovertuiging ontleent zijn waarde niet aan zijn waarheidsgehalte, want daarover hebben we nimmer zekerheid, maar aan de wijze

waarop hij in een bepaalde persoon tot ontwikkeling en gelding komt.

En dat laatste kan slechts het geval zijn als men zijn levensovertuiging in zelfstandigheid en vrijheid, op grond van eigen ervaringen en de verwerking daarvan, kan veroveren.

Dit laatste nu staat in een humanistische opvoeding centraal.

Natuurlijk beïnvloeden ook humanistische ouders hun kinderen. Maar ze beïnvloeden hun kinderen niet door hen in woord en gedrag een bepaalde levensvisie voor te houden maar door hen te confronteren met zelfstandigheid en vrijheid d.w.z. door hen zo op te voeden dat in hun kinderen het verlangen ontwaakt zelf over de dingen na te denken, hun eigen twijfel te koesteren, het verlangen er, met alle eerbied voor wat vader en moeder vinden, eigen opvattingen, eigen meningen en vooral eigen verantwoordelijkheid op na te houden.

Kort gezegd, een humanistische vader wil van zijn zoon geen humanist maken maar een zelfstandig mens die zijn eigen weg in het leven gaat. Ook als die weg niet die van het humanisme is.

De tegenwerping dat men zelfstandig denkend toch bij het humanisme zal uitkomen moet worden verworpen. Die berust n.l. opnieuw op de gedachte dat er uiteindelijk slechts één absolute waarheid bestaat.

Maar, zal men misschien willen zeggen, is zo'n opvoeding niet erg moeilijk? Ongetwijfeld! Vooral als men de neiging heeft eigen opvattingen en meningen te absoluteren en te generaliseren. Dat komt, moet worden toegegeven, ook bij humanisten voor, maar tegelijkertijd is het ook zo dat met name in de humanistische levensovertuiging de moed van de twijfel en de erkenning van het bestaansrecht van het andere duidelijk aanwezig zijn. Dat maakt de humanistische overtuiging niet beter maar wel anders dan andere.

Toegegeven moet dan tenslotte ook worden dat we met deze punten misschien nog het meeste last hebben als we met onze eigen kinderen bezig zijn. Het bloed kruipt waar het niet kan gaan. Maar als we onze kinderen een verstandige opvoeding willen geven moeten we aan de ene kant niet bloedeloos zijn maar aan de andere kant dat bloed niet onbelemmerd zijn gang laten gaan.

H. J. J. LIPS

geluk

Dit alleen doet de smart

Der daaglijksheid verduren:

Een liefde, als kamermuren,

Als lamplicht om het hart.

Een trouw, die nimmer faalt

Bij de afval van de velen,

Maar 't lange leed blijft delen

Totdat het leven daalt.

En 't laatste samenzijn

Van wie de dood moest lijden

En wie die nog moet beiden

Verheldert met zijn schijn.

J. C. Bloem

Nederlands dichter, 1887—1966

Kort kommentaar Uitzending op vrijdag 14 april via H'sum II van 22.25-22.30 uur.

Van erkenning tot herkenning.

Morgen en zondag, zal het Humanistisch Verbond zijn tweejaarlijks congres houden, en wel, zoals de laatste jaren gebruikelijk, in Utrecht. Ik begrijp dat u van die mededeling niet achterover valt, want er worden elke week congressen gehouden. Wie er niet persoonlijk mee te maken heeft, weet er niets vanaf. Hoogstens kan men achteraf er iets over in de krant lezen of een paar fragmenten opvangen in radio en televisie.

Waarom ik dan toch een paar minuten uw aandacht vraag voor iets wat nog moet gebeuren? Eigenlijk alleen maar, omdat dit congres wat afwijkt van zijn voorgangers. Het zal zich namelijk niet alleen bezighouden met allerlei huishoudelijke zaken, waarbij het beleid van de afgelopen twee jaar bekeken, gewogen en eventueel becommentarieerd zal worden, maar de hoofdmoot is van een andere aard en ook van belang voor niet-humanisten. Er zal een uitvoerige discussie zijn over wat wordt aangevraagd als: Plaats en taak van het Humanistisch Verbond in de Nederlandse samenleving. Dat thema, als ik het zo mag noemen, is al gedurende maanden in bespreking geweest in alle afdelingen, waarbij een drietal opstellen, voor dit doel geschreven, als basis van het gesprek dienden. Het georganiseerde humanisme, dat in zijn huidige vorm zich in Nederland pas ná de oorlog heeft aangediend en zijn plaats opgeëist, is in toenemende mate een stroming geworden, waar rekening mee gehouden wordt. Op enkele uitzonderingen na, wordt het algemeen erkend als een achtenswaardige en ernstig te nemen levensovertuiging. Vooral de praktische arbeid van de humanisten heeft in de samenleving een plaats gekregen. U vindt geestelijke verzorgers van humanistische huize, naast de vertegenwoordigers van de kerken, in de gevangenis, in het leger, in bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, in de bejaardenzorg, in telefonische hulpdiensten en op nog vele andere plaatsen. Ook in radio en televisie kunt u, zij het op bescheiden schaal, uitzendingen van het Humanistisch Verbond horen en zien. Humanisten tellen mee, worden volledig geaccepteerd en brengen wat in. En er is vrijwel niemand meer die hun die plaats betwist, integendeel, in toenemende mate worden ze bij allerlei werkzaamheden, zowel landelijk als plaatselijk betrokken.

Maar al dit werk, dat bij de velen die er mee te maken hebben respect afdwingt, wordt gedaan vanuit een overtuiging, de humanistische, zoals een christen zijn taak verricht vanuit *zijn* overtuiging en geloof. En ondanks vele overeenkomsten in de praktijk is die humanistische overtuiging geen christendom *zonder* God, om het nu eens wat grof te zeggen, maar iets totaal anders. Het humanisme ziet de mens anders en benadert de vraagstukken op een geheel eigen manier. Ook al kan men in het dagelijks leven heel goed samenwerken, toch gaan humanisten en christenen van geheel andere vooronderstellingen uit. Het humanisme heeft een eigen aard, die wezenlijke verschillen vertoont met andere levensovertuigingen en dat moet ook naar buiten duidelijk blijken.

Met andere woorden: de humanist en het humanisme moeten herkenbaar zijn. En dat niet door het dragen van een speldje of door afwijkende kleding, zoals men vroeger overtuigde anarchisten al van verre kon herkennen aan

hun slappe hoed en de bijzondere manier waarop ze hun das strikten.

Die herkenbaarheid zal vooral moeten blijken uit de manier waarop we de vraagstukken aanpakken, in onze omgang met anderen, in onze opvattingen over opvoeding, onderwijs en zo veel meer. Hoe staan we in het leven, wat is ons oordeel over allerlei gebeurtenissen, hoe stellen we ons op? En dat is geen liefhebberij voor de vrije uren, maar een noodzakelijke plaatsbepaling in een wereld die met een razend tempo aan het veranderen is, en waarin oude waarden en oude oplossingen niet meer te gebruiken zijn.

Het is wel tijd geworden, om, nu we het goed recht van de niet-gelovige op een eigen mening bevochten hebben en zijn bijdrage te leveren, ook in bredere kring de discussie op gang te brengen over het herkenbaar eigene van het humanisme. We dienen in onze veelvormige samenleving te weten, wat we aan elkaar hebben, waar de overeenkomsten liggen, maar ook de verschillen. En het is bijzonder nuttig om vast te stellen dat die verkregen erkenning niet een einddoel is, maar een begin. Die verworven erkenning mag ons niet naar het hoofd stijgen en blind maken voor de uitdagingen die in de huidige, snel veranderende wereld op ons afkomen. Het humanisme is altijd strijdbaar geweest, en het beraad op het congres dat morgen begint dient er mede toe dat het zo blijft.

Th. W. Polet

BEVRIJDEND HUMANISME

H. Lips

f 3.90

20 JAAR

HUMANISTISCH VERBOND

Een korte samenvatting over de jaren 1956-1966

f 2.90

HUMANISTISCH CREDO

H. Lips - e.a.

f 2.50

HET HUMANISME IN DE

MODERNE WERELD

gehouden inleidingen tijdens het 16e congres

f 0.85

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het *Humanistisch Verbond* te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

Het nieuwe profiel van de vrouw (X)

(Overgenomen uit Stem en Wereld dd. 4-2-1967)

„Laat de wereld maar regeren door de mán”, daar je hem toch steeds — privé —, beheersen kan...”

zongen Leidse meisjesstudenten omstreeks 1948 een populair liedje uit een novitenrevue. Men was niet serieus van plan de wereld werkelijk door mannen te laten regeren. Maar na het gat van de vijfjarige oorlog was er zoveel te doen en te beleven, dat er evenmin serieus aan gedacht werd zélf in politiek opzicht aktief te zijn. Dat zou later wel bekeken worden.

In die veertiger jaren kwam freule Wttewaall van Stoetwegen, — zij is al vanaf november 1945 kamerlid! —, naar Leiden om aan geïnteresseerde (maar niet genoeg geïnteresseerde) vrouwelijke studenten te vertellen, hoe het was, een „vrouw in de politiek” te zijn. Het enige dat van haar politieke praatje bekleef, was haar mededeling, dat ons parlement zo weinig ingesteld was op vrouwelijke volksvertegenwoordigers, dat in de gebouwen van Tweede en Eerste Kamer geen aparte toiletten voor dames bestonden. Voor het geval u zich daar zorgen over maakt: die voorzieningen zijn er nu wel. En keurig! Veel vrouwelijke kamerleden zijn er echter niet.

De Nederlandse Vrouwenraad heeft evenals de nationale vrouwenraden van veertien andere bij de Europese Vrouwenraad aangesloten landen, onlangs een onderzoek ingesteld naar de status van de vrouw. Het onderzoek bracht aan het licht, dat „de emancipatie van de Nederlandse vrouw op verschillende terreinen van het maatschappelijk leven nog niet bepaald duidelijk is”¹⁾. Dit geldt m.i. met name voor de vrouw in de politiek.

In politiek opzicht is het eigenlijk niet mogelijk, te spreken van een nieuw profiel van de vrouw. In de jaren na de oorlog kwamen wat nieuwe politieke partijtjes op het toneel en de Anti-Revolutionaire Partij ging in 1953 er toe over vrouwen verkiesbaar te stellen, maar in het totale aantal gekozen vrouwelijke volksvertegenwoordigers heeft dat slechts een geringe vermeerdering gebracht. Natuurlijk, op alle kandidatenlijsten (behalve van SGP en GPV) staan, zorgvuldig verdeeld als krenten door de pap van de mannelijke kandidaten heen, een paar vrouwen vermeld.

Vrouwelijke kamerleden vormen op dit moment nog geen 10 % van het totale aantal tweede kamerleden nl. 12 op 150. Van de 75 eerste kamerleden zijn 4 vrouwen, ± 5,2 %. In Provinciale Staten hebben 665 statenleden zitting, waaronder 42 vrouwen, ± 6,4 % en van de 11.823 gemeenteraadsleden zijn 508 vrouwen, ± 4,35 %. Sinds mej. dr. Anna de Waal in 1953 staatssecretaris werd van O.K. en W. hebben we nog twee andere bewindsvrouwen gekend. En dat is dat.

Er zijn weinig vrouwelijke politici, er zijn ook weinig in-politiek-geïnteresseerde vrouwen. In de hoofdbesturen van de grote partijen, die alle omstreeks 30 à 40 leden tellen, hebben 4, 5 vrouwen zitting. In het hoofdbestuur van de Europese Beweging in Nederland zitten 46 leden, waarvan 3 vrouwen.

De enige publikatie, die bij mijn weten gegevens verstrekt over de politieke profilering van de vrouw, is helaas niet recent. In 1958 verscheen „De vrouw in de Nederlandse Politiek” van mej. Schokking, waarin de politieke inte-

gratie van de vrouw behandeld werd.²⁾ De integratie is voltooid te achten, meent zij, als de medewerking van de vrouw tot een vanzelfsprekendheid is geworden. Zij konstateert (bl. 65): „bij geen enkele Nederlandse partij kan nu reeds gesproken worden van een volledige integratie der vrouw op alle partijniveaus en in alle streken van ons land”.

Het is inmiddels negen jaar later, en in dit opzicht is niets veranderd. Het hoofdstuk, dat mej. Schokking wijdt aan „de vrouw in de politiek” (nr. V, bl. 63—101) heeft heden ten dage nog volledig gelding. Wat politieke emancipatie betreft, verkeren we nog in een beginstadium. Zelfs daar waar het standpunt, dat een vrouw zich helemaal niet met politiek behoort te bemoeien, overwonnen is (en dat is niet overal het geval), staan we nog voor vele, vele problemen. Laat ons enkele der moeilijkheden aandoen:

- a. de politiek is een door mannen gevormd bestel, waarin vrouwen zich niet terstond thuisvoelen;
- b. de gangbare vergadertechniek is door en voor mannen uitgedacht, een vrouw moet wennen aan dit ritueel; dit geldt evenzeer voor de vergadertijden!;
- c. de neerbuigende, beleefd-vriendelijke houding van een aantal mannen maakt slechts langzaam plaats voor een gewoon-kameradschappelijke houding;
- d. de nooit openlijk uitgesproken, maar wel degelijk bestaande gevoelens bij de mannelijke politici, van zich-bedreigd-voelen door de „opdringende” vrouw, bemoeilijken het normale kontakt.

A., b., c. en d. vormen problemen, die in rustig overleg en door taktvol optreden, speciaal van de vrouw, misschien wel opgelost kunnen worden. Andere zaken lijken echter onoverkomelijker.

De politiek eist van haar beoefenaren een grote bewegingsvrijheid. Hoeveel vrouwen kunnen beschikken over de nodige mobiliteit en speelruimte? De politiek vraagt ook een aanzienlijke deskundigheid en specialisatie. De meeste vrouwen zijn geen uitgesproken vak-deskundigen. Pas wanneer de positie van de vrouw in de maatschappij een andere is geworden, zal ze in politiek opzicht kunnen gaan meespreken, mede omdat zij als vak-specialist meer waard

DE VRIJHEID VAN DE FILOSOFIE EN DE GEBONDENHEID VAN DE FILOSOOF

Rede uitgesproken door prof. dr. W. van Dooren bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar in de wijsbegeerte aan de Technische Hogeschool te Delft.

Te bestellen door storting of overschrijving van f 2,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht.

DE BUITENWERK COMMISSIE

Voor 1967 staan een aantal nieuwe activiteiten op het programma.

A. Kinder- en jongerenkampen.

1. Voor 10—12 jarigen een week naar een vast kamp.
2. Voor 13—15 jarigen, 3 12 daagse tentenkampen op Texel. Van begin juli tot half augustus.
3. Voor 16—18 jarigen, 2 trektochten. Een naar Engeland en een naar Noord-Frankrijk.

U kunt zich schriftelijk wenden tot mej. O. Verwaal, Kastelenplantsoen 58, Utrecht.

is voor haar politieke partij.

Momenteel meent men nog dikwijls, dat „er een vrouw bij moet”, op grond van vage, goedbedoelde gedachten, om een minderheidsgroep tegemoet te komen (en om vooral niet ouderwets te zijn). Pas wanneer de vrouw een aantal keren heeft meegedraaid in het bestuurs- en kommissiewerk, realiseren de mannen-medebestuurders zich, dat zij er niet voor voelt, uitsluitend decoratief „vrouw te zitten zijn”. Zij wil en kan, als mens, met haar eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheden meewerken. Staat men haar dat toe, dan is een klein stukje echte integratie tot stand gekomen.

En dan maar hopen, dat de vrouwen in haar omgeving niet al te afgunstig zijn en gif gaan druppelen over de charme en glamour, die onze politica gehanteerd zou hebben. Is het verbaazingwekkend, dat sommige zeer hooggeplaatste vrouwen in het andere uiterste vervallen en spreken, redeneren en zich bewegen op uitgesproken, stoer mannelijke wijze? Hetgeen hen evenmin spaart voor de kritiek...

Zo zeilen de enkele politieke vrouwen tussen de klippen door: de klip van de lieflijke charme, waar ze vooral af moeten blijven en de klip van de konformering aan het mannelijke gedragspatroon, waar ze ook niet op mogen stranden. Zouden we er eigenlijk wel aan beginnen? Zullen we ons politieke profiel maar zo laten en, — wat spijtig — zingen: „laat de wereld maar regeren door de man...”

'n Snippertje gratuite belangstelling voor de politieke partij van onze echtgenoten en zonen kunnen we wel opbrengen. Maar misschien vormt de niet oninteressante figuur van de

Amerikaanse mevrouw Lurleen Wallace een zekere waarschuwing. Als eerste vrouw in de geschiedenis van de Verenigde Staten is zij gekozen tot gouverneur, in dit geval van de staat Alabama. Haar verhaal klinkt geëmancipeerd, maar het is in feite een trieste zaak. Op grond van de konstitutie van de staat Alabama, mag niemand langer dan vier jaar de gouverneursplaats bezetten. Gouverneur Wallace kwam derhalve niet voor herverkiezing in aanmerking. In plaats van het bevorderen van wijziging van de konstitutie, heeft Wallace echter zijn vrouw als kandidaat naar voren geschoven. Ze heeft zich laten schuiven. Een dezer dagen is ze, na haar verkiezing, als gouverneur bedigd. Iedereen weet, dat niet zij, maar haar niet-verkiesbare (en niet-gekozen) man zal regeren. Zij is alleen een soort buiksprekerspop. Mevrouw Wallace heeft met deze geschiedenis vele belangrijke zaken niet gediend; ze heeft bovenal het beeld van de vrouw in de politiek schade gedaan.

Toch jammer, dat wij in Nederland noch een mevrouw Indira Ghandi, noch een mevrouw Lurleen Wallace hebben. Niet in het positieve en niet in het negatieve vlak gebeurt bij ons iets met het politieke profiel van de vrouw. Ook de verkiezingen van 15 februari hebben daar wederom niets aan veranderd.

M. Rood-de Boer

1) Aldus de voorzitter van de nationale Vrouwenraad op de algemene vergadering van 9-11-1966 te Utrecht.

2) „De vrouw in de Nederlandse Politiek. Emancipatie tot actief burgerschap”, dr. Jac. C. Schokking, 1958, van Gorcum-Assen.

Zojuist verschenen

GESCHIEDENIS
VAN HET HUMANISME
IN NEDERLAND

van dr. A. L. Constandse

Verkoopprijs: f 8,90. Te bestellen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht door storting of overschrijving op postrekening no. 30 49 60, met vermelding van de titel van het boek.

uitzendingen van het humanistisch verbond

vrijdag 21 april 22.25 uur: Kort kommentaar (Hilv. II)

maandag 24 april 19.40 uur: Libbe van der Wal: „En wat zegt een humanist daarvan” (Hilv. I)

vrijdag 28 april 22.25 uur: Kort kommentaar (Hilv. II)

maandag 1 mei: geen uitzending i.v.m. nationaal programma

vrijdag 5 mei: geen uitzending i.v.m. nationaal programma

Televisie uitzending op maandag 24 april van 19.00—19.30 uur op Ned. I

van J. J. ROUSSEAU

Het maatschappelijk verdrag IV-8

Maar ik vergis me als ik een republiek christelijk noem; elk van deze twee woorden sluit de ander uit. Het christendom predikt alleen onderdanigheid en afhankelijkheid. Zijn geest is te gunstig voor een dictatuur, dat deze er niet altijd van zou profiteren. De ware christenen zijn bestemd slaven te zijn; zij weten het en winden zich er niet over op; dit korte leven betekent te weinig in hun ogen.

De christelijke legers zijn uitstekend, zegt men ons. Ik ontken het: laat men ze maar eens tonen. Wat mij betreft, ik ken geen christelijke legers. Men zal de kruistochten noemen — zonder te discussiëren over de betekenis van de kruisridders, wil ik toch opmerken, dat het, verre van christenen te zijn, soldaten van de priester en burgers van de kerk waren: zij vochten voor dat geestelijk vaderland, dat op onverklaarbare wijze in de tijd optrad. Om het goed te begrijpen, dit komen we ook bij de heidenen tegen: zoals het evangelie geen nationale godsdienst stichtte, zo is elke heilige oorlog onmogelijk bij de christenen. Onder de heidense keizers waren de christelijke soldaten dapper; alle christelijke auteurs bevestigen dit en ik geloof het: het was een wedstrijd tegen de heidense troepen om meer eer te behalen. Sinds de keizers christen waren, verdween deze wedstrijd; en toen het kruis de adelaar had verdreven, verdween de waarde van Rome.

Maar laten we politieke overwegingen terzijde laten en tot het recht terugkeren en op dit belangrijke punt de principes vastleggen. Het recht, dat door het maatschappelijk verdrag aan de soeverein gegeven wordt over zijn onderdanen, reikt niet verder dan de grenzen van het openbare nut, zoals ik al gezegd heb. De onderdanen zijn dus geen verantwoording schuldig aan de soeverein over hun meningen, tenzij die van belang zijn voor de gemeenschap. Het is dan ook belangrijk voor de staat, dat iedere burger een religie aanhangt, die hem zijn plicht laat doen; maar de dogma's van die religie zijn niet van belang voor de staat of zijn leden, behalve als die dogma's betrekking hebben op de moraal en de plicht die de aanhangers hebben jegens de ander. Iedereen kan, ten overvloed, meningen hebben, die hem aanstaan zonder dat de soeverein er weet van hoeft te hebben; want, omdat hij helemaal geen zeggenschap heeft in de andere wereld over wat het lot zal zijn van zijn onderdanen in het komende leven, daarom is het zijn zaak niet, mits ze in deze wereld maar goede burgers zijn. Er is dus een puur burgerlijke geloofsbelijdenis, waarvan de soeverein de artikelen moet vaststellen, niet in de zin van godsdienstige dogma's,

maar als maatschappelijke gevoelens, die vereist zijn voor een goed burger en een trouw onderdaan. Zonder iemand te kunnen verplichten erin te geloven, kan hij toch uit de staat verbannen wie ze niet gelooft; hij kan ze verbannen, niet als ongelovigen, maar als onmaatschappelijken, als mensen die niet in staat zijn oprecht de wetten en de gerechtigheid lief te hebben, en die niet in staat zijn zo nodig hun leven aan hun plicht op te offeren. Iemand die in het openbaar deze dogma's heeft erkend, moet ter dood worden gebracht als hij in zijn gedrag het tegendeel laat merken. Hij heeft de grootste misdaad begaan, hij heeft gelogen voor de wetten.

De dogma's van de burgerlijke religie moeten eenvoudig zijn, klein in aantal, precies geformuleerd, zonder interpretaties en commentaren. Het bestaan van een machtige, begrijpende, weldoende, vooruitziende voorzienige godheid, het hiernamaals, het geluk voor de rechtvaardigen en de straf voor de slechten, de heiligheid van het maatschappelijk verdrag en de wetten — dat zijn de positieve dogma's. Wat de negatieve dogma's betreft, die beperk ik tot één: onverdraagzaamheid: die komt voor in de godsdiensten, die we hebben uitgesloten.

Mensen, die de burgerlijke van de theologische onverdraagzaamheid onderscheiden, vergissen zich naar mijn mening. Deze twee onverdraagzaamheden zijn onscheidbaar. Het is onmogelijk om in vrede te leven met mensen die men verdoemd acht. Hen liefhebben betekent God haten, die hen straft. Men moet ze zonder meer weggagen of martelen. Overal waar theologische onverdraagzaamheid is toegelaten, heeft deze burgerlijke gevolgen, en zodra die er zijn, is de soeverein geen soeverein meer, zelfs niet in het aardse bereik: van dan af zijn de priesters de ware heersers: de koningen zijn slechts hun officieren.

Op dit moment, nu er geen exclusieve nationale religies meer zijn of kunnen zijn, moet men jegens allen verdraagzaam zijn, die dit tegenover de anderen zijn, voorzover hun dogma's de burgerlijke plichten niet tegengaan. Maar wie durft te zeggen: *buiten de kerk geen heil*, moet uit de staat verbannen worden om te voorkomen dat de staat een kerk en de vorst een paus wordt. Een dergelijk dogma is alleen goed in een theokratisch regime, overal elders is het verderfelijk. De reden waarom men zegt, dat Henri IV tot de roomse godsdienst overging, moet hem vrij pleiten tegenover ieder eerlijk mens, en met name tegenover iedere redelijke vorst.

(vert. vD)

Televisie-uitzending van het Humanistisch Verbond

VAN ERKENNING TOT HERKENNING

Plaats en taak van het Humanistisch Verbond in de Nederlandse samenleving was het thema tijdens het congres op 15 en 16 april jl. en is vanavond eveneens onderwerp van gesprek tussen prof. dr. G. A. Kooy, mevr. D. Roethof-Ensing, mr. M. G. Rood en de heer P. Spigt o.l.v. prof. dr. J. P. van Praag

Presentatie: mevr. J. W. F. Klein-von Baumhauer.

Regie: Joes Odufré.